

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2011

Lenka Zouharová

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Lenka Zouharová

Rozvod jako řešení manželské krize

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Valouchová

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.

V Olomouci dne 8.8.2011

Poděkování

Děkuji vedoucí své bakalářské práce Mgr. Pavlíně Valouchové za odborné vedení, cenné rady a připomínky. Dále bych také ráda poděkovala všem, kteří se mnou práci konzultovali. Také bych na tomto místě chtěla poděkovat rodině a přátelům za podporu a pomoc.

Obsah

Úvod.....	7
1 Rodina	9
1.1 Funkce rodiny a rodinné fungování.....	9
1.2 Rodina v současné době	12
1.3 Důležitost rodiny pro dítě.....	13
2 Rozvod a jeho dopad na dítě.....	16
2.1 Rozvod.....	16
2.1.1 Příčiny rozvodů.....	18
2.1.2 Právní úprava rozvodu v České republice	20
2.2 Rozvod a děti	21
2.2.1 Prožívání rozvodu u dětí	23
2.3 Péče o dítě po rozvodu	24
2.3.1 Právní úprava poměrů nezletilých dětí po rozvodu rodičů.....	25
Střídavá péče	26
Společná péče	27
Svěření dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů.....	27
Vyživovací povinnost.....	29
3 Sociální pracovníci a rozvodová problematika	31

3.1	Fond ohrožených dětí.....	31
3.1.1	Rozhovor se sociálním pracovníkem FOD.....	33
3.2	Orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	36
3.2.1	Rozhovor se sociální pracovnící OSPOD.....	39
	Závěr	45
	Bibliografie	47
	Prameny	49

Úvod

Rozvod manželství lze oprávněně zařadit mezi nejbolestnější období v životě člověka. Rozvod představuje v životě manželů a rovněž celé rodiny zásadní změnu. Rozvod je v dnešní době běžnou součástí lidského života, přesto si však mnozí neuvědomují, co samotný rozvod obnáší, jaké starosti přináší a jak taková situace ovlivní další život těch, kteří rozvodem prošli. Ačkoliv jsem se již tematikou rozvodů zabývala ve své absolventské práci, rozvodu a jeho dopadu na děti jsem věnovala pozornost minimální. S pocitem, že je vliv rozvodu na děti mnohými rodiči podceňován, jsem byla motivována tuto problematiku zpracovat detailněji, proto se v bakalářské práci zaměřuji více na prožívání situace rozvodu samotnými dětmi a posléze se snažím nastínit porozvodovou péči o děti.

Sociální práce obecně má podporovat pozitivní sociální změnu, řešit problémy v mezilidských vztazích a posílit lidi za účelem jejich osobního blaha (IFSW, 2000)¹. Sociální pracovníci s rodinami v rozvodu se rovněž snaží podporovat sociální změnu u takto specifické cílové skupiny, proto by měli disponovat řadou vědomostí a množstvím informací o této problematice.

V bakalářské práci si kladu za cíl zaměřit se na problematiku rozvodů a pokusit se zjistit, jak je do této situace ve vztahu k rodině v rozvodu zainteresován Fond ohrožených dětí a Orgán sociálně-právní ochrany dětí, což jsou významné organizace zabývající se sociální prací.

Bakalářská práce je zpracována teoreticky, jednotlivé kapitoly jsou podloženy literaturou. V práci se opírám zejména o publikace Oldřicha Matouška, Zdeňka Matějčka, Zdeňka Dytrycha, Ilony Špaňhelové, Tomáše Nováka, Bohumily Průchové. Dále vycházím z odborných článků publikovaných v časopise Sociální práce. Bakalářská práce je mimo jiné obohacena o rozhovory se sociálními pracovníky Fondu ohrožených dětí a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí v Olomouci. Pořízené rozhovory dokreslují představu o rozvodové problematice a tvoří stěžejní část bakalářské práce.

¹ IFSW (2000): Definition of social work [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.ifsw.org/f38000138.html>

Bakalářská práce je členěna do tří částí, které na sebe logicky navazují. V první části se zaměřuji na instituci rodiny, představuji zde její hlavní funkce a vysvětluji pojem rodinné fungování. Tato kapitola obsahuje také informace charakterizující současnou rodinu, kde jsou rovněž zahrnuty jednotlivé problémy, kterým jsou rodiny v dnešní době vystaveny. Dále se zde věnuji tomu, proč má rodina pro zdravý vývoj dítěte zcela zásadní význam. Důležitost této kapitoly pro sociálního pracovníka vidím zejména v tom, že mu tyto základní znalosti z rodinné oblasti mohou pomoci při práci s rodinami v rozvodu.

Domnívám se, že sociální pracovník zabývající se rozvodovou problematikou by měl mít alespoň základní informace o této tématice, proto je druhá část věnována samotnému rozvodu a jeho dopadu na dítě. Nejprve se zde zabývám rozvodem, jeho právní úpravou a tím, proč se manželé k rozvodu odhodlají. Poté se zaměřuji více na problematiku rozvodů ve vztahu k dětem. Zabývám se prožíváním rozvodu u dětí v jednotlivých vývojových obdobích. V souvislosti s dětmi zde taktéž nastiňuji právní úpravu poměrů nezletilých dětí po rozvodu rodičů. Snažím se podat obraz o výhodách a nevýhodách jednotlivých forem porozvodové péče o dítě, konkrétně o péči společné, střídavé a výhradní péči jednoho rodiče. Součástí této části jsou rovněž informace týkající se vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem.

V třetí části se přímo zabývám sociální prací pracovníků Fondu ohrožených dětí a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Nejprve tyto instituce charakterizuji a blíže specifikuji jejich činnost. Posléze se již konkrétněji zaměřím na činnosti těchto institucí ve vztahu k rodinám v rozvodu, kde vycházím z rozhovorů sociálních pracovníků.

1 Rodina

„Rodina je uměleckým dílem, které se neustále vyvíjí a proměňuje. Je místem, kde se rodí a utvářejí mezilidské vztahy. Rodina je kolébkou tvořivosti. Dítě, které v rodině vyrůstá v tvůrčím prostředí, získává zajímavé podněty, jež mohou zásadně ovlivnit jeho další vývoj.“ (Edith Schaefferová)

V této kapitole se budu snažit nastínit informace týkající se rodiny a jejich hlavních funkcí. Objasňuji zde také pojem rodinné fungování jako způsob plnění rodinných funkcí. Jsou zde rovněž zahrnuty stěžejní informace týkající se důležitosti rodiny pro dítě, kde jsou mimo jiné také uvedeny psychické potřeby dítěte v rodině pro jeho zdravý vývoj. Zabývám se zde také trendy, které se v současných rodinách objevují. Dále jsem se zaměřila i na problémy a obtíže, kterým musí dnešní rodina čelit. Pro účely této práce hovořím o rodině jako o manželském páru s dětmi. Dále v této práci hovořím o dítěti jako o nezletilé osobě.

Nezbytnost této kapitoly vidím v tom, že pokud nejsme seznámeni s hlavními funkcemi rodiny a s důležitostmi rodiny pro samotné dítě, nelze zcela pochopit, jak samotné děti prožívají rozvod svých rodičů a posléze i to, jaké důsledky pro děti rozvod má. Sociálnímu pracovníkovi zabývajícímu se rozvodovou problematikou obsah této kapitoly pomůže zorientovat se ve výše zmíněném a pomůže mu uvědomit si klíčovou roli rodiny v životě dítěte.

1.1 Funkce rodiny a rodinné fungování

Účelem této části je představit rodinu jako významnou instituci ve společnosti a nastínit její základní funkce. Dále se zde zaměřím na pojem rodinné fungování, který stručně charakterizuji.

Rodina je považována za nejstarší lidskou společenskou instituci, kdy počátky této instituce spadají do pradávných dob (Matějček, 1994, s. 15). Neexistuje žádná lidská

společnost, ve které by se určité formy rodiny neobjevily (Sociology Guide, 2011)². Rodina vznikla nejen z přirozeného pohlavního pudu, ale také z potřeby své potomstvo ochraňovat, připravovat na život, vzdělávat, vychovávat a učit se (Matějček, 1994, s. 15).

Rodinu lze chápat jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (Matoušek, 2008, s. 177). Rodina tvořena rodiči a jejich dětmi, případně prarodiči prokazuje neobyčejnou stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva (Matoušek, 1997, s. 9).

Podstatným znakem rodiny je společné bydlení (Matoušek, 1997, s. 10). Matoušek k tomuto dále hovoří následovně: „Rodina vytváří domov, v některých společnostech pohyblivý (chýši z trávy, jurtu, stan, obytný vůz nebo přívěs), v jiných nepohyblivý (byt, dům). Stabilita domova a jistá skrytost domova před zraky „veřejnosti“ jsou podstatnými podmínkami jak pro vychovávání dětí, tak pro budování intimních pout mezi dospělými partnery.“

Rodina jako základní společenská instituce je významná svými funkcemi, mezi které řadíme funkci (Matoušek, 1997, s. 8):

- reprodukční,
- hospodářskou,
- emocionální,
- socializační.

Reprodukční funkce rodiny umožňuje trvání lidské společnosti (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183), je tedy biologicky významná pro udržení lidstva (Matoušek, 1997, s. 8).

Rodina je rovněž jednotkou, která má hospodářství, hovoříme proto o hospodářské funkci rodiny (Matoušek, 1997, s. 9). V dnešní době již však člověk neklade tak velký

² Sociology Guide (2011): Main characteristics of family [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.sociologyguide.com/marriage-family-kinship/characteristics-of-family.php>

význam na hospodaření a výrobu v rámci rodiny, rodina je spíše jednotkou spotřební (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183).

Emocionální funkce rodiny je spjata s poskytováním pomoci a podpory svým členům, s emočním uspokojením a poskytováním zázemí (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183).

Rodina dítěti předává sociální dovednosti – způsoby společenského chování a základní kulturní znaky společenství, kdy v tomto smyslu hovoříme o funkci socializační (Matoušek, 1997, s. 8). Tato funkce má nezastupitelný význam v uvádění člověka do společnosti (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183).

V současnosti dochází ke stále ztenčujícím se funkcím rodiny, jak upozorňují Matoušek a Pazlarová (2010, s. 14). V západní civilizaci nyní rodina plní především funkce podporování socializace – vychovávání dětí, vztahovou podporu dospělých lidí a ekonomickou podporu všech členů rodiny.

V této části věnuji pozornost rodinnému fungování. Nejprve pojem rodinné fungování objasním jako způsob plnění rodinných funkcí a poté budu směřovat k jeho základním a nosným principům.

Rodinné fungování je způsob, jakým rodina plní své funkce a lze jej vypočítat podle Pattersonové (In Sobotková, 2007, s. 71) takto:

- začlenění jedince do rodinné struktury,
- ekonomická podpora,
- péče, výchova, socializace,
- ochrana zranitelných členů.

Rodinné fungování je jevem nesmírně obtížným a existují jeho tři základní a nosné principy – soudržnost neboli koheze, adaptabilita a komunikativnost. Soudržnost souvisí s rodinou intimitou, blízkostí a sounáležitostí. V rodinách funkčních je při zdravé soudržnosti kladen důraz také na přiměřenou samostatnost a nezávislost členů rodiny. Hovoříme-li o adaptabilitě, míníme tím schopnost rodiny přizpůsobovat se proměnlivým požadavkům a nárokům života. Třetím nosným principem rodinného fungování je rodinná komunikace, která hraje klíčovou roli při vytváření celkové rodinné atmosféry, rovněž při řešení problémů a s plánováním změn (Sobotková, 2007, s. 72).

V souvislosti s pojmem rodinné fungování se můžeme setkat také s pojmy funkční rodina či rodina zdravá, neklinická rodina, harmonická rodina nebo rodina normální (Sobotková, 2007, s. 72).

1.2 Rodina v současné době

V této části nastíním aktuální trendy objevující se v rodinách v posledních letech. Dále je tato kapitola věnována obtížím, kterým rodina musí v současné době čelit.

V posledních letech se v rodině projevují zejména tyto trendy – klesá počet dětí v rodině, roste věk uzavření prvního sňatku, roste počet rozvodů, roste počet matek vychovávajících dítě bez manžela i počet rodin dobrovolně bezdětných a roste počet lidí žijících v netradičních formách rodiny. Matoušek současně poukazuje na to, že jsou tyto změny důsledkem společenského klimatu, ve kterém mají vysokou hodnotu individuální svoboda a nejvýhodnější uplatnění na trhu práce (Matoušek, 2008, s. 177). Dále v rodinách dochází k omezení vícegeneračních vztahů, rodiny v dnešní době nežijí spolu s prarodiči tak jako dříve. Rodina je také pod vlivem technického rozvoje a dochází zde ke snížení vlivu náboženství (Špaňhelová, 2010, s. 12).

Rodina je v současné době vystavena mnoha zátěžím, které se navzájem sčítají a potencují. Rozpadá se tradiční patriarchální model rodiny, který je spojován s demografickými změnami i s vyšší vzdělaností úrovní žen. Muž v rodině přichází o své dříve výsadní postavení. Vzdělaná žena se chce pochopitelně uplatnit taky ve své profesi. V zabezpečování běžného rodinného provozu dochází ke značným posunům v podílu partnerů. Nicméně jsme stále ještě ovlivněni tradičními představami o rozdělení mužských a ženských rolí (Šmolka, Mach, 2008, s. 13-14). V posledních letech se rovněž značně zredukoval čas, který rodiny tráví pospolu, a to za posledních dvacet let v průměru téměř o 12 hodin týdně. Další zátěží pro rodinu může být podnikání nebo hrozba ztráty zaměstnání či nezaměstnanost. Prohlubující se ekonomické rozdíly mezi rodinami navzájem nebo i uvnitř jednotlivých rodin představují také pro současnou rodinu hrozbu (Šmolka, Mach, 2008, s. 13-14). Šmolka a Mach (2008, s. 14) rovněž upozorňují na nově se vyskytující jev: „Novým jevem jsou i podstatně častější světonázorové rozpory mezi partnery. Dříve bylo

vše nějak jednodušší. Manželé byli buď „pro“ režim, nebo „proti“ režimu, zpravidla oba společně. Nyní mají přece jen širší spektrum možností volby.“

Z výše uvedených poznatků lze shrnout, že se rodina v současnosti vyznačuje zejména klesajícím počtem dětí v rodině, rostoucím počtem bezdětných manželství, rostoucím počtem rozvodů, se kterým je spojen rostoucí počet svobodných matek. Neopomenutelný je rovněž i stále rostoucí věk, kdy lidé poprvé do manželství vstoupí a za povšimnutí taktéž stojí neustále rostoucí počet lidí žijících v netradičních formách rodiny. V posledních letech také rodiny tráví méně času spolu, výrazné je i omezení vícegeneračních vztahů. Nezanedbatelný vliv na rodinu má také technický rozvoj a to, že náboženství na rodinu již nemá takový vliv jako dříve.

Dále z výše zmíněných informací vyplývá, jakým obtížím musí rodina v dnešní době čelit, lze mezi ně řadit rozpadající se tradiční patriarchální model rodiny, rostoucí vzdělanostní úroveň žen a s tím spojená rostoucí touha žen uplatnit se na trhu práce. V neposlední řadě dnešním rodinám mohou způsobit problémy nezaměstnanost, ztráta zaměstnání a stále prohlubující se ekonomické rozdíly jak mezi rodinami navzájem, tak i uvnitř rodin. Za další jev způsobující pro rodinu jistou zátěž lze řadit i světonázorové rozdíly mezi partnery.

1.3 Důležitost rodiny pro dítě

Prvním a dosti závažným modelem společnosti, se kterým se dítě setkává, je jeho rodina. Každá rodina, jež má svou vlastní specifickou vůni, dítě orientuje na určité hodnoty, poskytuje mu určitý typ podpory a vystavuje ho určitým konfliktům (Matoušek, 1997, s. 8).

I když rodina prochází mnoha změnami, její ústřední rolí stále zůstává ochrana a výchova dětí (Pöthe, 1999, s. 25). Pro dítě má rodina zcela nezastupitelný význam. Dokládají to slova Matějčkova (1994, s. 16), který tvrdí, že pokud se má dítě vyvíjet v osobnost zdravou a společností užitečnou jak po stránce charakterové tak duševní, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém. Rodina podle něj není jedinou institucí pečující o prospěch, ochranu, vzdělání a výchovu dítěte, neboť tu má svou roli také

například škola, přátelé a zaměstnání. Přesto má však rodina jedinečné a výsadní postavení v možnosti ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších obdobích, dále tím nejpřirozenějším způsobem uspokojuje základní psychické potřeby dítěte a současně je rodina modelem mezilidských vztahů (Matějček, 1994, s. 16). Pöthe (1999, s. 25) také považuje fungující rodinu za zásadní pro psychický i tělesný vývoj dítěte.

Zdeněk Matějček (In Pöthe, 1999, s. 26) formuloval pět hlavních psychických potřeb dítěte v rodině. Autor považuje za významný dostatečný přísun smyslových podnětů zvenku, kdy tato psychická potřeba hraje důležitou roli v rozvoji psychických schopností a dokončení nervové soustavy dítěte. Podle něj je nejpřirozenějším zdrojem smyslové stimulace každodenní tělesný, zrakový a řečový kontakt s dítětem. Autor dále klade důraz na pravidelnost těchto podnětů a srozumitelný řád. Potřeba bezpečí a jistota osobního vztahu je další neopomenutelnou psychickou potřebou dítěte, neboť právě prožívání bezvýhradného přijetí je nezbytným předpokladem pro vybudování základní důvěry k okolnímu světu. Dítě v rámci rodiny dostává i sociální roli a tím, že se s touto rolí identifikuje, získává pocit, že někam patří. Pro dítě je rovněž významný pocit otevřené budoucnosti, kdy má dítě možnost se na něco těšit.

Nepostradatelnost rodiny pro dítě je zakotvena také v tom, že se dítě v rodině učí i roli sexuální, a to především v období předškolního věku, je tedy nezbytné, aby v rodině byl přítomen dobře přijímaný rodičovský vzor – matka i otec (Matoušek, 1997, s. 8).

Za velmi podstatnou informaci považují zmínit, že matka dítěte hraje ústřední roli v jeho tělesném i psychickém vývoji, neboť matka uspokojuje jeho tělesné potřeby a vytváří mu bezpečné prostředí, a tak nevědomě reguluje jeho nesmírnou úzkost vyplývající z neschopnosti dítěte bránit se ohrožení (Pöthe, 1999, s. 26-27).

Rodina jako nepostradatelná společenská instituce je významnou součástí lidské společnosti. Její nepostradatelnost tkví právě v již zmiňovaných funkcích a v jejím výsadním postavení ve výchově a ochraně dětí. Mezi její základní funkce řadíme funkci hospodářskou, reprodukční, emocionální a rovněž funkci socializační. Zmínila jsem zde pojem rodinné fungování, který označuje to, zda rodina své funkce plní. Pokud rodina její základní funkce plní, hovoříme o takzvaném zdravém rodinném fungování.

Rodina v soudobé společnosti čelí mnoha obtížím, rozpadá se tradiční patriarchální model rodiny, roste úroveň vzdělání žen, muž v rodině přichází o své výsadní postavení, vzdělaná žena se chce uplatnit také ve své profesi, rodina tráví méně času spolu a prohlubují se ekonomické rozdíly mezi rodinami. Ačkoliv je sice rodina v dnešní době vystavena řadě zátěží, rodina a rodinné prostředí jsou pro děti stále nenahraditelným článkem v jejich životě. Dítě v rodině vyrůstá a zdravé rodinné prostředí má na uspokojování psychických potřeb dítěte blahodárný vliv. Podstatné je, aby dítě vyrůstalo s matkou i otcem.

2 Rozvod a jeho dopad na dítě

Rozvod manželství a následné rozpad rodiny lze zařadit mezi nejbolestnější období života. Jak je vyjádřeno slovy Matouška (2011), pro lidi, kteří nezažili válku, jsou dalšími největšími traumaty smrt nejbližších lidí a hned poté lze mezi ně řadit rozvod. V následujících podkapitolách pojednávám o rozvodu, jeho příčinách a jeho právním ukotvení v České republice. Poté se snažím přiblížit problematiku rozvodů ve vztahu k dětem. Věnuji se zde týrání, zneužívání a zanedbávání dětí ze strany rozvádějících se rodičů. Dále rovněž nastiňuji, jak rozvod prožívají děti, a to z hlediska jejich jednotlivých vývojových období. V souvislosti s rozvodovou problematikou zde také podávám obraz o právní úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Specifikuji zde blíže společnou péči, péči střídavou a výhradní péči jednoho z rodičů. Zmiňuji výhody a nevýhody jednotlivých péčí. Podávám také stručné informace týkající se vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem.

2.1 Rozvod

V současné době je téma rozvodu předmětem debat vědců, politiků i široké veřejnosti. Podle některých interpretací je velké množství rozvodů předzvěstí zhroucení rodiny. Jiné názory zase na rozvody poukazují jako na nevyhnutelnou daň za vysokou míru svobody, jež je pro moderní společnost příznačná (Matoušek, 1997, s. 117). Z výše zmíněného je patrné, že rozvod manželství a následný rozpad rodiny patří k těm nejsvízelnějším životním obdobím. Jsou v něm zahrnuty aspekty sociální, právní, etické, emoční a rovněž aspekty psychologické. Toto obtížné období je naplněno stresem a frustrací důležitých lidských potřeb a jeho důsledky mohou ovlivnit jeho účastníky po celý další život (Matějček, Dytrych, 2002, s. 39). Rozvod znamená pro jeho účastníky zejména ztrátu – dospělí ztrácí partnera, děti přicházejí v této souvislosti o stálou přítomnost otce, někteří účastníci rozvodu také musí změnit bydliště. Rozvod dále přináší i ekonomické ztráty, žena je po rozvodu daleko více zatížena provozem rodiny (Matoušek, 1997, s. 119).

Rozvod se nepříhodí ze dne na den, často je důsledkem roků života v nespokojeném a nepřítelš šťastném a konfliktním vztahu (Everett, Everett, 2000, s. 20). Podíváme-li se na rozvod z hlediska teoretického, lze jej charakterizovat třemi stádii (Matějček, Dytrych, 2002, s. 39):

- manželský (rodinný) nesoulad,
- manželský (rodinný) rozvrat,
- rozvod.

Manželský či rodinný nesoulad Matějček a Dytrych (2002, s. 39) formulují jako nesoulad vznikající z více či méně podstatných rozporů, v nichž partneri prokazují sníženou schopnost tyto rozpory řešit a najít vhodná řešení.

Hovoříme-li již o manželském či rodinném rozvratu, míníme tím podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí. Stádium manželského rozvratu může být akutní nebo dlouhodobé a může vyústit v rozvod (Matějček, Dytrych, 2002, s. 39).

Třetím stádiem je rozvod samotný, který je formálním ukončením manželství. Rozvod se od manželského rozvratu liší především tím, že je deklarován. Je podán návrh na rozvod a do celého procesu vstupují instituce úřední – právníci, soudy, oddělení péče o dítě ((Matějček, Dytrych, 2002, s. 40).

Everett a Everett (2000, s. 21) uvádějí, že existují čtyři hlavní principy rozvodu, které objasňují, co rozvod přináší, a jsou jimi následující tvrzení:

- rozvod je důsledkem několikaletého nespokojeného života,
- manželé se pro rozvod málokdy rozhodnou současně – jeden odchází, jeden je opouštěn,
- zůstat spolu jen kvůli dětem nic neřeší,
- rozvod lze přirovnat k zátěži jako je smrt rodičů a dětí.

V následující pasáži uvedu statistické informace týkající se rozvodovosti, které uveřejnil Český statistický úřad pro dokreslení obrazu o dané problematice. Český

statistický úřad (2010)³ uveřejňuje, že v roce 2010 bylo rozvedeno 30,8 tisíc manželství a z toho dvě třetiny návrhů na rozvod podaly ženy. V roce 2009 byly značně nejvíce rozvedeny manželství z důvodu rozdílnosti povah, názorů a zájmů. Za zmínění rovněž stojí informace, že v roce 2009 bylo rozvedeno 25094 manželství s nezletilými dětmi z celkového počtu 29133 rozvodů. Roku 2009 činila průměrná délka trvání manželství 12,5 let.

2.1.1 Příčiny rozvodů

Nadcházející část obsahuje informace týkající se toho, jaké jsou důvody, které vedou manželé k tomu, že se odhodlají k rozvodu. Příčin existuje celá řada. Nejdříve se budu obecně zabývat příčinami, které k rozvodu vedou, poté se konkrétněji zaměřím na příčiny, jež vedly k rozvodu manželství nejčastěji u nás v České republice v předcházejících letech.

Colorosová (2008, s. 97) vysvětluje, že manželství končí z mnoha důvodů a jmenuje tyto příčiny – manželé nebyli připravení, jejich očekávání byla nerealistická, byli šíleně zamilovaní, jeden z manželů přestal cítit lásku, zamilování se jednoho partnera do někoho jiného anebo uvědomění si obou partnerů, že jejich sňatek byl omyl. Konkrétněji a zcela jinak se na problémy vedoucí k rozvodu manželství dívá Smith (2004, s. 15-24). Poukazuje na změnu společenského postavení žen v posledních padesáti letech, kdy již manželky nejsou podřízené manželům, současně je v dnešních vztazích očekáváno rovnoprávné postavení partnerů. Smith (2004, s. 16) dále vysvětluje: „Dnešní manželství a partnerství jsou uzavírána s vědomím, že je lze snadno ukončit. V dnešní době se změnilo i očekávání manželských párů. V minulosti bylo na provdanou ženu pohlíženo jako na ženu s vyšším společenským postavením, pro muže znamenalo manželství přechod k dospělosti (Smith, 2004, s. 16). K rozpadu manželství mohou podle něj rovněž vést emoční problémy přetrvávající z dětství ovlivňující vzájemné chování lidí v blízkém vztahu, poněvadž zkušenosti z dětství mohou působit jako zažití modely (Smith, 2004, s. 17). A i děti se

³ Český statistický úřad (2009): Rozvodovost [online]. Dostupné 1.8.2011 z [http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/\\$File/400710a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/$File/400710a3.pdf)

mohou stát příčinou manželského nesouladu, byť se vždy nejedná o prvotní příčinu. Příkladem lze uvést nerovnováhu mezi členy rodiny nebo identifikaci rodiče s dítětem (Smith, 2004, s. 17-18). Vzájemné city manželů patří také k příčinám rozvodu, neboť díky nízkému sebevědomí partnera a strachu z jeho ublížení nelze otevřeně vyjádřit, co jiný partner pociťuje (Smith, 2004, s. 18). Rozdílná očekávání a s tím spojené rozdíly v citové zralosti mohou vést k problémům taktéž (Smith, 2004, s. 19). Smith (2004, s. 19) zmiňuje: „Obecně lze tvrdit – samozřejmě s četnými výjimkami -, že muži dávají svou vřelost a péči najevo raději činy, zatímco ženy vyjadřují své city raději slovy.“ V neposlední řadě Smith (2004, s. 19) uvádí: „Mnoho manželství selže v době, kdy je žena těhotná nebo během prvních měsíců života dítěte.“ Manžel se velmi často cítí vyloučen z nového vztahu, vyrovnává se s odpovědností a se zvýšeným vypětím.⁴

V následující stati se zaměřím na příčiny, které vedly k ukončení manželství rozvodem v předcházejících letech v České republice. Vycházím zde z informací Českého statistického úřadu.

Český statistický úřad (2008)⁵ uveřejňuje, že statistika příčin, jež vedou k rozvratu manželství, potvrzuje stále čtenější využití obecných příčin, jakožto rozdílnost povah a rozdílnost zájmů. Podíváme-li se na konkrétně definované příčiny vedoucí k rozvratu manželství, pak ženy i muži nejčastěji zmiňovali nevěru, a to číselně u 1442 případů ze strany muže a u 921 žen. Dále je ze statistických dat patrné, že k rozvratu vede alkoholismus ze strany muže a nezáměr o rodinu ze strany ženy.

⁴ Zouharová, L., tato část práce je v nezměněné podobě součástí absolventské práce *Pohled na instituci rozvodu ve vztahu k sociální práci*, kapitola 2.2.1. odevzdané na CARITAS-VOŠ sociální Olomouc v dubnu 2011.

⁵ Český statistický úřad (2008): Rozvodovost [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

2.1.2 Právní úprava rozvodu v České republice

V této kapitole se zaměřím na to, jak je rozvod upravený v legislativě České republiky. Stručně zde charakterizují rozvod sporný a nesporný. Opírám se zde především o informace vycházející ze zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, které dále prokládám informacemi z knihy Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa.

Zákon o rodině upravuje rozvod manželství dvěma způsoby, vymezuje rozvod sporný, jehož průběh může být komplikovaný a rozvod nesporný (Choděra, 2002, s. 96).

Sporný rozvod, často označován jako klasický nebo jako rozvod bez dohody, je nejčastějším způsobem, jakým je u nás manželství rozvedeno. V tomto případě může být soudem manželství rozvedeno, pokud se prokáže, že je manželství rozvráceno tak, že není možná obnova manželského soužití. O rozvodu sporném hovoříme tedy tehdy, jestliže jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí nebo pokud manželé nejsou schopni domluvit se na otázkách souvisejících s podmínkami rozvodu (Šmolka, Mach, 2008, s. 129-130).

Nesporný neboli smluvený rozvod je podstatně jednodušším rozvodovým řízením. Rozvádějící se manželé se však musí dohodnout a splnit některé předpoklady pro tento typ rozvodu, jsou jimi následující podmínky (Šmolka, Mach, 2008, s. 132-134):

- manželství musí trvat alespoň jeden rok,
- manželé spolu minimálně šest měsíců nežijí,
- druhý z manželů se k návrhu na rozvod připojí,
- manželé musí soudu předložit smlouvu s úředně ověřenými podpisy o vypořádání vzájemných majetkových poměrů,
- rovněž manželé soudu musí předložit smlouvu s úředně ověřenými podpisy o vypořádání práva a povinností, které vyplývají ze společného bydlení,
- jestliže manželé mají nezletilé děti, musí současně předložit pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů k těmto dětem pro dobu po rozvodu,
- předložení smlouvy o zavázání se druhého manžela k vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi se přikládá pouze tehdy, pokud jeden z manželů po rozvodu výživné požaduje.

Jestliže jsou výše uvedené podmínky splněny, soud nezkoumá příčiny vedoucí k rozpadu manželství a rovněž ani to, zdali je manželství natolik hluboce a trvale rozvráceno (Šmolka, Mach, 2008, s. 134).

2.2 Rozvod a děti

Následující část pojednává o tom, jakým problémům děti čelí v souvislosti s rozpadem manželství svých rodičů a nastiňuje problematiku týrání, zneužívání a zanedbávání dětí ze strany rodičů v období rozvodu.

Matoušek (2011)⁶ uvádí, že podle české studie má šest let po rozvodu čtvrtina mužů a třetina žen značné psychické potíže související s rozvodem a podobné je to i u dětí. Během rozvodu děti trpí výraznými ztrátami, neztrácí pouze svou nukleární rodinu, ale také své rodiče (Lewis, Sammons, 2000)⁷. U dětí lze vypočítat především tyto reakce na rozvod – smutek, vztek, nejistotu a nedůvěru, což může vyústit i v deprese. Objevují se u nich také problémy v chování a časté nereálné názory na vztahy (Eagan, 2004)⁸. Nicméně jak dokazují slova Warshaka (2004, s. 13), rozvod děti nemusí nutně negativně zasáhnout, avšak jsou-li děti přítomny u toho, jak proti sobě zneprátení rodiče bojují, často se tomu tak stane. Rozvádějící se rodiče nejsou často schopni registrovat změněné chování jejich dětí nebo se kupříkladu mylně domnívají, že tříleté dítě neví, co je to rozvod. Je tomu ale právě naopak. Tříleté dítě zajisté nerozumí tomu, co to rozvod je a co obnáší, přesto však

⁶ Matoušek, O. (2011): Rozvod je stejně traumatizující jako válka [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.rodina.cz/clanek8108.htm>

⁷ Lewis, J., Sammons, W. (2000): Looking at Divorce – Through the Eyes of a Child [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.childrenanddivorce.com/id18.html>

⁸ Eagan, C. (2004): Attachment and Divorce: Family Consequences [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.personalityresearch.org/papers/eagan.html>

napjatou atmosféru v rodině vnímá, neboť chování rodičů ohrožuje uspokojení jeho základní potřeby, a to potřeby bezpečí a jistoty (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 152).

Při rozpadu rodiny, který formálně končí rozvodem, lze při rozpoznávání chování rodičů k dětem nalézt týrání, zneužívání nebo zanedbávání, a to jak po stránce fyzické, tak i psychické. Zanedbávání dítěte je častou záležitostí spojenou s rozvodem, neboť mysl rozvádějících se partnerů je zaplavena prožitky subjektivního neštěstí, obavami z budoucí samoty, celkovým vnitřním neklidem, psychickou nestabilitou a pocitem, že je třeba bojovat a dokázat svou pravdu. Dítě se tak nevědomky stává někým, kdo je v jejich trápení ruší a věnují mu minimum pozornosti. Vzhledem k věku dítěte lze rozlišit různé formy zanedbávání – jiná je situace u kojence nebo například u dítěte v předškolním věku. Ačkoliv se sice formy zanedbávání v souvislosti s věkem dítěte liší, lze ve všech věkových kategoriích nalézt případy, kdy se rodiče dostatečně nestarají o výživu dítěte, o jeho čistotu nebo o úpravu jeho oblečení. Týrání je další situací, které musí děti při rozpadu rodiny ze strany rodičů čelit. Pod záštitou fyzického týrání dítěte lze objevit podvědomou snahu psychicky zranit partnera, jenž je na dítěti citově závislý. Avšak situace v rozvodových rodinách je častěji taková, že je dítě týráno psychicky, a to především nepříjemnou emoční atmosférou – dítě často pláče, cítí se bezradné, ohrožené, bezmocné. Zneužívání dítěte jako prostředku boje proti druhému partnerovi a manipulování s ním můžeme také velmi často najít v rozvodových rodinách. V rozvodových situacích se objevuje zneužívání dítěte jedním nebo oběma rodiči. Často rodiče dítě zneužívají pro jejich okamžitý nebo jednorázový prospěch, který ovšem nijak nesouvisí s dlouhodobým prospěchem pro dítě. Dítě je nuceno rodiči ke lhaní, přetvařování, je na něj vyvíjen velký psychický nátlak. Existují i takové případy, kdy je dítě manipulováno a zneužíváno tím, že si ho jeden z rodičů kupuje – předstírá k němu náhle velkou lásku, kterou dříve neprojevoval. (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 151-156).

Děti bývají rozvodem rodičů hluboce poznamenány, nejprve důsledky rozvodu prožívají jako akutní problém, poté problém, který trvá řadu let nebo dokonce jako problém trvalý (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 156). Dunovský, Dytrych a Matějček (1995, s. 156) závěrem dodávají: „Některé z problémů týkajících se rozvodu rodičů přetrvávají do

jejich dospělosti a ovlivňují výrazně jejich vztahy k budoucím partnerům a jejich budoucím dětem.“

2.2.1 Prožívání rozvodu u dětí

Cílem této části je představit, jak rozvod prožívají děti v jednotlivých vývojových etapách života, a to v období novorozeneckém a kojeneckém, batolecím, předškolním obdobím, v období mladšího školního věku a v dospívání. V jednotlivých vývojových obdobích dítě reaguje různě, následující stať stručně uvede jak. Pro sociální pracovníky zabývajícími se rozvodovou tematikou je tato kapitola významná, neboť jim napomůže vytvořit si představu o tom, jak rozvod rodičů děti vnímají v jednotlivých fázích jejich života. Vycházím zde z letitých poznatků rodinné psycholožky Ilony Špaňhelové, a z poznatků uvedených v knize Tomáše Nováka a Bohumily Průchové. Dále tuto stať obohacuji o vědomosti Zdeňka Matějčka a Zdeňka Dytrycha.

Novorozenec a kojeneček (do 1 roku) sice nerozumí významu slov ani složitostem typu rodina, rodinný život a zklamání, ale vnímá již atmosféru, která v rodině panuje. Tyto děti dokážou již vnímat jak příjemné věci navozující u nich klid, tak i věci nepříjemné jako jsou hádky, nesoulad, pláč či napětí způsobující jim například časté buzení, neklid, větší plačtivost (Špaňhelová, 2010, s. 85-86). V tomto období tedy děti reagují citlivě, dokonce by se dalo říci, že odrážejí přímo emoční vyladění jejich rodičů. Rozvod pro ně znamená změnu, která jim v raném období rozhodně neprospívá (Novák, Průchová, 2005, s. 54). V tomto období je nezbytné, aby se o dítě starali oba dva rodiče – matka i otec. I když většinou matka s dítětem tráví více času, je nutné, aby i otec přišel, dítě přebalil, nakrmil nebo s ním šel na procházku, neboť touto cestou se mezi nimi vytváří vztah (Špaňhelová, 2010, s. 85-86).

Dítě v batolecím období (1-3 rok) již vnímá obsah slov a dokáže také pochopit jednoduché souvislosti a zákonitosti. Dítě svoji rodinu vnímá jako prostředí, které mu má zaručit pocit bezpečí a jistoty. Pokud se něco děje, je třeba dítěti poskytnout krátké vysvětlení. Pro toto období je typický růst fantazie, dítě si hraje a v jeho hrách může být odraženo všechno to, co se v rodině děje. Ze hry lze tedy vyčíst to, co dítě právě prožívá.

V tomto období se u dítěte také může projevovat více vztek, neklid, poruchy spánku či noční můry, a ty mohou signalizovat, že se s ním něco děje, že není něco v pořádku (Špaňhelová, 2010, s. 86).

Dítě předškolního věku (3-6 let) je v mnohém ovlivněno fantazií a představivostí (Špaňhelová, 2010, s. 89-92). V tomto období pod vlivem bohaté představivosti je jasné, že si dítě situaci zpracuje a vykreslí po svém (Matějček, Dytrych, 2002, s. 32). Dítě je v tomto věku také ovlivňováno tím, co řekne a udělá rodič, rodiči nejvíce věří a důvěřuje (Špaňhelová, 2010, s. 89-92). V tomto období dítě rovněž nerozumí situaci spojené s rozvodem, ale má již strach z opuštění rodiči (Novák, Průchová, 2005, s. 54).

Pro mladší školní věk (6-11 let) je charakteristické začleňování se do skupiny, vytváření si místa mezi kamarády. Odhaduje se, že tento věk je z hlediska psychického prožívání klidový. U dítěte se projevuje vyšší rozumová zralost, je schopné slyšet argumenty a dovede v mnoha případech pochopit, proč k rozvodu dochází. Dítě je schopné vlastního úsudku a rovněž je k situaci schopné zaujmout postoj. Je velmi důležité, aby rodič byl k dítěti upřímný, věci nezamlčoval nebo neobviňoval před dítětem druhého partnera. (Špaňhelová, 2010, s. 92-93). Ačkoliv Špaňhelová tento věk označuje po psychické stránce jako klidový, psychologické výzkumy uvádějí, že děti v tomto věku rodinný nesoulad, krizi nebo případný rozvod snášejí nejhůře (Matějček, Dytrych, 2002, s. 33).

Období dospívání (11-20 let) může být z hlediska psychického vývoje dítěte obdobím náročným jak pro rodiče, tak i pro děti samotné. V tomto věku se objevuje typická kritičnost rodičů. Dítě je v tomto období citově rozkolísané, hledá samo sebe (Špaňhelová, 2010, s. 94-95).

2.3 Péče o dítě po rozvodu

V této části práce se zaměřím na péči o dítě po rozvodu. Věnuji se zde péči střídavé, společné a svěřené dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů. Rovněž v souvislosti se střídavou výchovou zmiňuji její výhody a nevýhody. Dále jsou součástí této kapitoly informace týkající se vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem. V této kapitole čerpám ze zákona o rodině č. 94/1963 Sb., který péči o dítě po rozvodu upravuje. Vycházím rovněž

z publikací Tomáše Nováka a Bohumily Průchové, Petra Šmolky a Jana Macha, Ilony Špaňhelové, Richarda Warshaka a z internetových článků zabývajících se touto problematikou od Šárky Hastrmanové a Terezy Dudové.

Domnívám se, že tato kapitola obsahuje informace nezbytné pro práci sociálního pracovníka s rodinou v rozvodu, neboť mu pomohou zorientovat se v péči o děti, která následuje po rozvodu.

2.3.1 Právní úprava poměrů nezletilých dětí po rozvodu rodičů

Zákon o rodině stanovuje, že před rozhodnutím, kterým se manželství rodičů nezletilého dítěte rozvádí, soud upraví jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu. Soud dále určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na výživu (zákon č. 94/1963 Sb. o rodině).

Pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a pokud mají o výchovu dítěte zájem, soud může svěřit dítě do péče společné, popřípadě střídavé, je-li to v zájmu dítěte a pokud tak budou lépe zajištěny jeho potřeby (zákon č. 94/1963 Sb. o rodině).

Zákon o rodině dále zmiňuje, že při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje převážně zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti a vývojové možnosti. Soud také hodnotí životní poměry rodičů a dbá na to, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi. Rovněž zajišťuje právo druhého rodiče, kterému dítě do péče svěřeno nebude, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlíží také k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné. Soud rovněž přihlíží k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně jeho bytových poměrů. Ze strany soudu je vždy bráno v úvahu to, kdo dosud kromě řádné výchovy o dítě, dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní (zákon č. 94/1963 Sb. o rodině).

Střídavá péče

Střídavá výchova je charakteristická střídáním rodičů v péči o dítě, kdy soud vymezí práva a povinnosti obou rodičů v takto se střídajících intervalech. Dítě je po určitou dobu svěřeno do péče jednoho z rodičů a v jinou dobu časově srovnatelnou je dítě svěřeno do péče rodiče druhého (Novák, Průchová, 2005, s. 67). V praxi se nejvíce uplatňuje model střídání po měsíci, avšak soudy schvalují rovněž i dohody o střídavé péči po týdnů (Dudová, 2005)⁹.

Novák a Průchová (2005, s. 68) dále dodávají následující: „Realizace střídavé výchovy je podmíněna blízkostí bydlišť obou rodičů, neboť je nutné, aby dítě docházelo do stále stejné školy a mělo možnost bez přerušování pokračovat i v mimoškolních aktivitách typu kroužků, členství v oddíle Junáka atd.“

V případě střídavé výchovy je důležité, aby se rodiče dokázali domluvit, a to jak na věcech základních, tak i na zdánlivých maličkostech. Hovoříme-li o věcech základních, lze mezi ně řadit například záležitosti týkající se toho, kde bude mít dítě trvalé bydliště, kdo z rodičů bude moci nárokovat snížení daňového základu nebo se rovněž rodiče musí domluvit na stanovení územního a obvodního dětského lékaře pro dítě samotné. Nezbytné je také ujasnění ve věcech finančních a v té souvislosti brát zřetel i na výdaje jednorázové a podstatné, kde příkladem lze uvést výdaje na jazykovou výuku nebo školní výlety a exkurze. Nezanedbatelné jsou i otázky ve spojitosti s každodenním životem – jaké šaty dítě bude mít, jestli budou vyprané či nikoliv (Novák, Průchová, 2005, s. 68).

Střídavá výchova sebou nese určité výhody a nevýhody. Výhodou, zejména u dvoukariérových manželství rodičů, můžeme jmenovat umožnění optimálního rozložení času – jeden týden lze věnovat převážně práci a naopak druhý lze věnovat převážně dětem. Lze si i takto odpočinout od povinností spojených s dětmi a po týdnů se na ně znovu těšit a předcházet tak rodičovské vyhaslosti (Novák, Průchová, 2005, s. 70). Novák a Průchová (2005, s. 70) dále uvádějí: „Je zde i aspekt jakési čestné hry. Není tu rodič na „neděli“ a na

⁹ Dudová, T. (2005): Společná a střídavá péče [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>

„špinavou práci“. Nejde o pouhé pomáhání či podílení se na výchově a péči o děti. Je to prostě půl na půl.“

Společná péče

Společnou výchovou se v podstatě rozumí, že poměry nezletilého dítěte nejsou ani po rozvodu nijak upraveny, nemění se právní postavení dítěte k jeho rodičům. Tento druh výchovy předpokládá, že dítě bude mít stejný kontakt s oběma rodiči (Dudová, 2005)¹⁰. Ve společné výchově se podmínky podobají společnému soužití obou rodičů i po rozvodu. Předpokladem pro tento druh výchovy je bydlení v jednom bytě, přesto však rodiče nemusí mít nutně společnou domácnost, nezbytné ale je, aby pečovali společně o potomka (Novák, Průchová, 2005, s. 68).

Stejně jako pro výchovu střídavou je pro společnou výchovu důležitá schopnost rodičů domluvit se, a jak již bylo zmíněno, je třeba se domluvit ve věcech finančních, ve věcech každodenních a jiných významných (Novák, Průchová, 2005, s. 68).

Svěření dítěte do společné výchovy není v praxi příliš obvyklé. Společná výchova by v úvahu připadala tehdy, pokud by spolu rodiče i nadále po rozvodu společně hospodařili v jednom domě či bytě. Ačkoliv sice existuje spousta rozvodových případů, kdy rozvedení manželé zůstávají žít v jednom bytě, soud rozhoduje o jiné než společné výchově, protože rodiče převážně hospodaří zcela odděleně a vyřešení odděleného bydlení je jen otázkou času (Novák, Průchová, 2005, s. 60).

Svěření dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů

Po rozvodu je nejčastější variantou úpravy právních poměrů dítěte svěřením dítěte do výhradní péče jednoho rodiče nebo druhého. Pokud je takto rozhodnuto v souvislosti

¹⁰ Dudová, T. (2005): Společná a střídavá péče [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>

s rozvodem manželství, neznamená toto rozhodnutí omezení rodičovských práv a povinností rodiče druhého – i nadále má rodič právo podílet se na výchově dítěte, i nadále zůstává zákonným zástupcem dítěte, i nadále má veškerá práva vztahující se k dítěti. Má právo rozhodovat spolu s druhým rodičem o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti (Novák, Průchová, 2005, s. 59).

V praxi se nejčastěji setkáváme s tím, že je v České republice dítě svěřeno z 90% do péče matkám. Příčinou tohoto nerovného svěřování dítěte do péče matkám je však skutečnost, že jen malé procento otců žádá o svěřování dítěte do vlastní péče (Hastrmanová, 2005)¹¹.

V následující části se pokusím nastínit výhody a nevýhody svěřování dítěte do výhradní péče matek nebo otců. Svěřování dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů s sebou nese řadu výhod i nevýhod. Mezi výhody svěřování dítěte do výhradní péče ať už matek nebo otců můžeme řadit jednotnost výchovy ze strany rodiče, dítě žije ve stabilizovaném prostředí a vnímá plně jednu rodičovskou roli. Mezi podstatné nevýhody lze řadit skutečnost, že dítě nevidí a nevnímá základní vztah mezi mužem a ženou. Dítě tedy nepoznává ve větší míře druhou roli rodiče – otce (muže) a matky (ženy), nepoznává, jak se otec či matka chová v běžných situacích. V případě svěřování dítěte do péče matky, může dítě vnímat chování matky jako stresové, kdy matku vidí například v situacích, kdy musí nakoupit, uvařit, uklidit, dohlédnout na školu, zorganizovat, zavolat opraváře, vyprat apod. Poté se dítěti může zdát, že matka nemá čas – čas si s dítětem povídat. Matka se může také potýkat s finančními problémy, a tak dítěti nemůže dopřát to, co by chtěla. Naopak dítěti žijícímu pouze s otcem může chybět matka v situacích, kdy touží po objetí, pochování nebo přítulení (Špaňhelová, 2010, s. 132-135).

V souvislosti s porozvodovou péčí o děti se rovněž můžeme setkat s pojmem „gender preference“, jehož klady se snažil prokázat R. A. Warshak, kde se jedná o svěřování chlapců do péče otců a dívek do péče matek. Warshak toto řešení považuje sice za vhodné, nicméně varuje před automatickým řešením tohoto typu. Usuzuje z toho, že chlapci žijící s matkami

¹¹ Hastrmanová, Š. (2005): Pohledy expertů na problematiku porozvodového řízení [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25047/Pohledy-expertu-na-problematiku-porozvodoveho-řízení.html>

se rozvodu přizpůsobují hůře a rovněž je tak u dívek žijících u otců. Svoje hypotézy ovšem statisticky nepodložil (Novák, Průchová, 2005, s. 62).

Závěrem bych chtěla rovněž zmínit, že situace, kdy není v rodině přítomen otec, dítě výrazně poškozuje. U dětí, kterých se to týká, je často zaznamenáno zvýšené riziko psychologických problémů. Bylo také zjištěno, že pokud se na výchově dítěte podíleli oba rodiče, dětem se obvykle dařilo lépe (Warshak, 2004, s. 13).

Vyživovací povinnost

Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, jež zajišťuje jejich řádný vývoj, je nejvýznamnějším a nejdůležitějším druhem vyživovací povinnosti (Dudová, 2005)¹². Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem nevzniká až rozhodnutím soudu o výši výživného, ale vzniká již narozením dítěte (Šmolka, Mach, 2008, s. 145).

Vyživovací povinnost je upravena v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., kde je uvedeno, že vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do doby, kdy dítě není schopné samo se živit. Na výživu svých dětí přispívají oba rodiče podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Dále zákon uvádí, že při určení rozsahu jejich vyživovací povinnosti se přihlíží k tomu, který z uvedených rodičů o dítě osobně pečuje. Pokud rodiče žijí spolu, přihlíží se i k péči rodičů o společnou domácnost (zákon č. 94/1963 Sb. o rodině).

Vyživovací povinnost rodičů k dítěti tedy soud běžně neurčuje, rodiče ji ve fungující rodině plní dobrovolně. Pokud spolu rodiče nezletilého dítěte nežijí, soud na návrh jednoho z nich nebo i bez návrhu upraví rozsah jejich vyživovací povinnosti nebo schválí jejich dohodu o výši výživného. Podobně se postupuje i tehdy, pokud spolu rodiče žijí, ale jeden z nich svoji vyživovací povinnost vůči dítěti neplní. Soud také stanovuje výši výživného

¹² Dudová, T. (2005): Výživné [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25068/Vyzivne.html>

tehdy, pokud rozhoduje o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu rodičů (Šmolka, Mach, 2008, s. 145).

3 Sociální pracovníci a rozvodová problematika

Sociální pracovníci věnující se rozvodové problematice by měli být vzdělaní v této oblasti, měli by znát metody vhodné při práci s rodinou v rozvodu. Protože jsem se však již metodami sociální práce s rodinami v rozvodu a jednotlivými subjekty poskytujícími pomoc rodinám v rozvodu zabývala ve své absolventské práci, zaměřím se v této bakalářské práci konkrétněji na činnost sociálních pracovníků Fondu ohrožených dětí (dále FOD) a Orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD), se kterými jsem vedla rozhovory.

Vycházím zde převážně ze stanov FOD, kde je zakotveno mimo jiné jeho poslání, cíle a hlavní směry činnosti, které uvádím nejdříve. Poté zde stručně charakterizuji i činnost poboček FOD, neboť je součástí této kapitoly rovněž rozhovor pořádaný se sociálním pracovníkem FOD na pobočce v Olomouci, kterým přibližuji činnost FOD v rozvodové problematice. Dále se zde zaměřuji na činnost sociálních pracovníků OSPOD, stručně objasňuji jejich činnost a vycházím zde ze zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

V souvislosti s rozvodovou tematikou bych z počátku chtěla připomenout, že sociální pracovníci rodinám v rozvodu pomáhají tehdy, pokud se v rodině vyskytnou nezletilé děti, neboť v důsledku rozvodu se děti mohou ocitnout v situaci ohrožení, zanedbávání či zneužívání ze strany rozvádějících se rodičů a cílem práce sociálních pracovníků je snažit se minimalizovat následky rozvodu směrem k dětem.

3.1 Fond ohrožených dětí

Časopis Sociální práce (2005) zveřejnil článek *FOD nejčastěji řeší rozvodové případy*, a z tohoto článku je patrné, že sociální pracovníci FOD nejčastěji řeší ty rozvodové případy, kdy si rodiče přes dítě vyřizují své účty. Ačkoliv se však FOD těmto rodinám věnuje – koná schůzky a šetření, nikam to nevede. Pracovníci mohou pouze zlepšit podmínky dítěte, ale ne vyřešit situaci. V tomto článku jsem ale postrádala podrobnější

popis činnosti těchto sociálních pracovníků FOD, proto jsem pořídila rozhovor se sociálním pracovníkem FOD na pobočce v Olomouci.

Předtím než se blíže zaměřím na činnost sociálních pracovníků FOD v rozvodové problematice, budu se obecněji věnovat poslání, cílům a úkolům FOD a specifikuji tak jeho činnost.

Fond ohrožených dětí (dále FOD) je občanským sdružením, jehož posláním je pomoc dětem, které vyrůstají mimo vlastní rodinu v dětských domovech a jiných ústavech nebo náhradní rodinné péči nebo jejichž vývoj je ohrožen v důsledku nevyhovujícího rodinného prostředí (FOD, 2004)¹³.

FOD jako pověřená osoba podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí na základě pověření MPSV vykonává sociálně-právní ochranu dětí – vyhledává děti týrané, zneužívané, zanedbávané i jinak sociálně ohrožené a poskytuje jim podle potřeby potřebnou pomoc, zřizuje a provozuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a vykonává další činnosti zaměřené na ochranu dětí před škodlivými vlivy. FOD dále všestranně podporuje rozvoj náhradní rodinné péče, a to vyhledáváním vhodných náhradních rodin, informováním veřejnosti o těchto dětech, zřizováním a spravováním objektů pro rodiny pěstounů, zajišťuje poradenskou a hmotnou pomoc náhradním rodinám, pro které rovněž pořádá kulturně-výchovné, vzdělávací, sportovní a rekreační akce. FOD také dále pomáhá při vřazování do společnosti dětem, které po dosažení zletilosti odchází z dětských domovů, spolupracuje se státními orgány zabývajícími se otázkami dětí a mládeže a prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků informuje o těchto otázkách, problémech a možnostech nápravy veřejnost. Další důležitou činností FOD je také získávání a vyměňování zkušeností z oblasti péče o děti a mládež se zahraničními a mezinárodními organizacemi (FOD, 2004)¹⁴.

¹³ FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ (2004): Stanovy fondu ohrožených dětí. [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.fod.cz/>

¹⁴ FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ (2004): Stanovy fondu ohrožených dětí. [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.fod.cz/>

Cíle a úkoly FOD jsou zajišťovány v místech a regionech pracoviště FOD, kterými jsou pobočky, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a azylové domy pro rodiny s dětmi a pro mládež odcházející po dosažení zletilosti z ústavní výchovy. Nyní se zaměřím na činnost poboček FOD. Hlavním úkolem poboček FOD je terénní sociální práce, zejména aktivní vyhledávání ohrožených dětí a napomáhání jim k rychlé a účinné pomoci, především sanaci vlastního rodinného prostředí, pokud je to možné (FOD, 2004)¹⁵.

3.1.1 Rozhovor se sociálním pracovníkem FOD

Tato podkapitola je věnována rozhovoru se sociálním pracovníkem FOD na pobočce v Olomouci, který má pětiletou praxi mimo jiné také s rodinami, které rozvodovou situaci řeší. Poznatky z rozhovoru podávají základní informace mimo jiné o tom, z jakých důvodů se FOD věnuje rodinám v rozvodu a s jakými obtížemi se sociální pracovníci při práci s nimi nejčastěji setkávají.

Sociální pracovník FOD odpovídal na to, jakými dovednostmi a znalostmi by podle něj měl sociální pracovník zabývající se rodinami v rozvodu disponovat, z jakých důvodů se rozvodem zabývají ve FOD, v jaké fázi rozvodu nastupují pracovníci FOD k práci s rodinami v rozvodu, s jakými důvody vedoucími k rozpadu manželství se ve FOD setkává nejčastěji, jaké jsou jejich úkoly ve vztahu k rodinám v rozvodu a v neposlední řadě s jakými obtížemi se nejčastěji při práci s touto cílovou skupinou setkává.

Na otázku jakými dovednostmi a znalostmi by měl sociální pracovník řešící rozvodovou problematiku disponovat, odborník zabývající se touto problematikou odpověděl, že by to zajisté měly být dovednosti komunikační, které dále specifikoval jako umění vést rozhovor, konstruktivně se dotazovat, umět posouvat rozhovor strategicky a být si vědom toho, co je cílem rozhovoru. Rovněž schopnost vcítit se do dané situace, schopnost vyjednávat, umění zprostředkovat rozhovor v prostředí vyhovujícím klientům

¹⁵FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ (2004): Stanovy fondu ohrožených dětí. [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.fod.cz/>

(manželům ve sporu) považuje za další dovednosti, které při práci s touto cílovou skupinou nemohou být opomenuty. Sociální pracovník v takto orientované práci by také podle něj neměl podceňovat znalosti týkající se prožívání rozvodové situace klienty a i znalost toho, jak klienti v dané situaci mohou reagovat, je rovněž zásadní, neboť sám si je vědom toho, že rozvod patří k nejbolestnějším obdobím v životě člověka. Klade tedy důraz na psychologické znalosti a na znalost vývojových období dětí. Dotazovaný dále uvádí, že znalost legislativy je významnou součástí práce s rodinami v rozvodu.

S jakými důvody vedoucími k rozpadu manželství se nejčastěji sociální pracovník FOD setkává? Odborník uvádí, že se nejvíce setkává s tím, že do manželství vstoupí někdo jiný. Častou příčinou je podle něj nevěra a s tím spojená nabouraná důvěra ve vztahu. Dalším důvodem, který manželé uvádějí, je neslučitelnost povah, druhý partner jim přestane vyhovovat a to třeba na základě nechození do práce, častého pití alkoholu anebo nezájmu o rodinu.

FOD řeší pouze takové rozvodové případy, ve kterých jsou přítomny nezletilé děti. Sociální pracovník také dodává, že je tomu tak proto, že to vyplývá z jejich poslání, se zaměřením registrované služby a z pověření, které vychází ze sociálně-právní ochrany dětí. Registrovanou službu blíže specifikuje jako sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi.

A v jaké fázi rozvodu sociální pracovníci FOD nastupují k práci s rodinami v rozvodu? Sociální pracovníci se rodinami v rozvodu zabývají ve všech jeho fázích, a to ve fázi před rozvodem, v průběhu samotného rozvodu a taktéž i ve fázi po rozvodu. Sociální pracovník však uvedl, že se nejvíce věnují klientům ve fázi před rozvodem nebo po něm, kdy soudem nařízené kontakty s dětmi nefungují.

Rodinám v rozvodu se pracovníci FOD věnují buď z toho důvodu, že je osloví samotní rodiče a přijdou si přímo požádat o jejich službu anebo pokud jsou osloveni orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Těmto rodinám se dále věnují také tehdy, pokud si to od nich vyžádá soud anebo pokud soud ustanoví nad rodinou dohled. Co se týče úkolů sociálních pracovníků FOD ve vztahu k rodinám v rozvodu, tak odborník uvádí, že se jich týkají u rozvodu pouze asistence u předání nebo jsou například osloveni soudem, kdy asistují u kontaktu jednoho rodiče s dítětem. Pracovník dále uvádí, že chrání dítě v tom, aby nebylo vystaveno stresovým situacím, pokud se rodiče dostávají do konfliktů. V situaci, kdy pracovník asistuje u celé délky kontaktu, je jeho úkolem zmonitorovat vazbu jaká je

mezi rodičem a dítětem, jak rodič zvládá péči o dítě. FOD rodinám v rozvodu nabízí pomoc prostřednictvím mediace¹⁶. Jak dotazovaný sděluje, mediace je ve FOD zaměřena na rodiny s dětmi, která je této cílové skupině poskytnuta zcela zdarma, protože tato instituce čerpá z dotací ze strukturálních fondů Evropské unie. Cílem této rozvodové mediace je pomoci klientům zvládnout rozvod s co nejmenšími dopady na dítě.

Sociální pracovník FOD se nejčastěji při práci s rodinami v rozvodu setkává s obrovskou zátěží, kterou samotný rozvod přináší jak po stránce emocionální, tak i racionální. Odborník v této oblasti uvádí, že je tomu tak, protože jsou klienti často pod tíhou konfliktu a křivd a je pro ně tedy velmi obtížné se nad tuto situaci povznést a rozumně ji vyřešit, a to s co nejmenšími nároky na děti. Dotazovaný se rovněž často setkává s problémem, kdy se jeden klient nad druhým snaží vyhrát a v tomto nepřátelském vztahu také obvykle zapomínají na děti. Pracovník dále uvádí, že se mnohdy setkává se situací, kdy spolu rodiče vůbec nekomunikují a posílají si zprávy pouze přes děti, které v této situaci mohou fungovat jako rukojmí nebo nástroj pomsty, což velmi ztěžuje jejich práci.

Závěrem sociální pracovník FOD dodává, že složitá rozvodová záležitost s sebou přináší mnoho úskalí. Sociální práce orientovaná na rozvodové záležitosti je extrémně náročnou, neboť v ní existují většinou dvě verze skutečností, dva různé příběhy, dvě různé interpretace události ze strany rozvádějících se partnerů a na pracovnících tak leží obrovská zodpovědnost, jak situaci vyřešit a zpracovat, a to s minimálními následky pro děti.

¹⁶ Mediace je metodou sociální práce, kterou lze charakterizovat jako způsob řešení mezilidských konfliktů za pomoci neutrální kvalifikované osoby neboli mediátora (Holá, 2003, s. 134). Úkolem tohoto mediátora je usnadňovat komunikaci mezi znesvářenými stranami (Asociace mediátorů České republiky, 2011). Touto metodou lze řešit celou řadu konfliktů (Matoušek, 2008, s. 135). Jedním z mnoha sporů, které lze prostřednictvím mediace řešit, je tedy rovněž i rozvod samotný a s ním spojené obtíže a spory.

3.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je ukotvena v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Sociálně-právní ochranou dětí rozumíme především zajištění práva dítěte na život, na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte i s ochranou jeho jmění a působení směřující k obnově narušených funkcí rodiny (zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí). Pod sociálně právní ochranou dítěte si lze dále představit zajištění práva dítěte na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, na svobodu jeho myšlení, právo dítěte na vzdělání, zaměstnání, svědomí a náboženství, ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným nebo duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním či vykořisťováním (MPSV, 2009)¹⁷.

Sociálně-právní ochrana dětí je zajišťována orgány sociálně-právní ochrany, kterými jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo a Úřad. Dále sociálně-právní ochranu dětí zajišťují také obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další fyzické a právnické osoby, pokud jsou výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny (zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí). Nejen v souvislosti s rozvodovou tematikou se často stává, že příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí je o situaci v rodině informován velmi pozdě, a to již třeba v době, kdy spolu rodiče téměř nekomunikují. Sociální pracovník OSPODU poté naváže intenzivní spolupráci s rodinou a zaměřuje se na obnovení komunikace mezi rodiči, mohou přitom využívat metody individuální sociální práce, případové práce, krizové intervence i poradenství (MPSV, 2009)¹⁸.

¹⁷ MPSV (2009): Sociálně-právní ochrana dětí – obecný úvod [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.mpsv.cz/cs/7242>

¹⁸ MPSV (2009): Porozvodové konflikty. Jak řešit porozvodové konflikty [online]. Dostupné 14.7.2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7288/Porozvodove_konflikty.pdf

V následující části se zaměřím na hlavní principy právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí, které jsou uvedeny na stránkách MPSV (MPSV, 2009)¹⁹:

- předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí,
- sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně a všem nezletilým dětem do věku 18ti let, pokud nenabýly zletilosti dříve,
- sociálně-právní ochrana dítěte se poskytuje všem dětem bez rozdílu,
- jedním z cílů sociálně-právní ochrany dětí je sanace rodin,
- za ochranu dětí je zodpovědný stát, a to za ochranu před tělesným nebo duševním násilím, ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního,
- sociálně-právní ochrana dětí rovněž klade důraz na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy,
- u dětí dočasně nebo trvale zbavených svého rodinného prostředí a také u dětí, jenž v tomto prostředí být ponechány nemohou, je poskytována zvláštní ochrana a pomoc státu v podobě některé z forem náhradní rodinné péče,
- při volbě řešení se musí brát v potaz žádoucí kontinuita výchovy dítěte a rovněž se musí brát zřetel na jeho etnický, náboženský, jazykový a kulturní původ,
- pokud dojde k osvojení dítěte do ciziny, je nezbytné respektovat princip subsidiarity,
- orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte se rozumí soudy a orgány uvedené v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí,
- hlavním pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí je princip preventivního působení na rodinné vztahy,
- orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou povinny sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy,

¹⁹ MPSV (2009): Sociálně-právní ochrana dětí – obecný úvod [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.mpsv.cz/cs/7242>

- na výkonu sociálně-právní ochrany dětí se podle principu dobrovolnosti mohou podílet i fyzické a právnické osoby, a to v činnostech vymezených v zákoně.

V návaznosti na rozvodovou tematiku bych nyní pozornost zaměřila na kolizního opatrovníka a objasnila jeho činnost, neboť tímto kolizním opatrovníkem je příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (Dudová, 2005)²⁰. Kolizní opatrovník je ustanoven soudem, protože se rodiče nezletilého jako zákonní zástupci dítěte dostávají v průběhu rozvodového řízení do vzájemné kolize, a po dobu řízení nemůže ani jeden z nich zastupovat zájmy nezletilého dítěte. Důvodem k ustanovení opatrovníka je tedy „kolize“ neboli střet zájmů rodičů, odtud označení „kolizní opatrovník“. Činnost kolizního opatrovníka je jedna z těch, kterou vykonává orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento pracovník prochází celým případem nezletilého dítěte, je v kontaktu s rodiči, provádí šetření a také se účastní jako zástupce nezletilého dítěte všech soudních jednání. Ačkoliv kolizní opatrovník nemá pravomoc vydávat závazná rozhodnutí, jeho činnost přesto může přispět k urovnání případných konfliktů mezi rodiči nebo k tomu, aby v rámci řízení bylo zohledněno vše, co je v zájmu dítěte. Kolizní opatrovník má možnost více proniknout do podstaty případu, dá se i říci, že stanovisko tohoto opatrovníka má zásadní vliv na konečné rozhodnutí soudu. V rámci celého případu kolizní opatrovník připravuje pro soud podklady a to, co bylo zjištěno, shrnuje do zprávy o výchovných poměrech – zabývá se výchovnými předpoklady rodičů a životním prostředím dítěte. Pracovník hovoří s rodiči, s dítětem a i s jinými osobami, které mají k dané situaci co říci a často navštíví i danou rodinu. Poté vypracovanou zprávu zašle soudu i s možným návrhem řešení nebo dále ve zprávě soudu navrhně, aby tímto pověřil soudního znalce. Příslušný úřad vede spisovou dokumentaci ke každému nezletilému dítěti, kterému byl orgán sociálně-právní ochrany dětí ustanoven jako opatrovník v řízení. Tato dokumentace především obsahuje osobní údaje dítěte, jeho rodičů, údaje o výchovných poměrech dítěte, záznamy o výsledcích šetření v rodině a o

²⁰ Dudová, T. (2005): Porozvodové rodičovství v české legislativě. [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25046/Rodicovstvi-po-rozvodu-v-legislative.html>

jednání s rodiči, kopie podání učiněných soudu nebo jiným orgánům. Dokumentace rovněž zahrnuje písemná rozhodnutí, která se týkají případu. (Novák, Průchová, 2005, s. 87-89).

A z jakých zákonů by pracovníci OSPODU měli vycházet? V časopisu Sociální práce (2005) byl uveřejněn rozhovor s vedoucí sociálního odboru Marcelou Zvonařovou, která uvedla, že pracovníci OSPODU by měli vycházet především z následujících zákonů významných pro jejich činnost, a to ze zákonů č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, č. 94/1963 Sb. o rodině, č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, č. 128/2000 Sb. o obcích, č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení, č. 114/1988 Sb. na působnosti orgánů v sociálním zabezpečení, vyhláškou č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení.

Závěrem bych chtěla zmínit, že z výsledků průzkumu vzdělávacích potřeb, který byl proveden u pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí v České republice, vyplynulo, že až 90,2% respondentů by chtělo být vzděláno v oblasti nároků rozvodové situace (Holda, Matoušek, Chmelař, 2006)²¹.

3.2.1 Rozhovor se sociální pracovníci OSPOD

Následující stať je věnována rozhovoru se sociální pracovníci OSPODU v Olomouci, která se rodinami v rozvodu zabývá téměř dvacet let. Z nadcházejícího rozhovoru je patrné, jaké schopnosti a dovednosti dotazovaná sociální pracovníce považuje při práci s rodinami v rozvodu za nutné. Srozumitelnou formou objasňuje činnost a hlavní úkoly sociálních pracovníků OSPODU ve vztahu k rodinám v rozvodu, vymezuje také činnost kolizního opatrovníka. Sociální pracovníce vysvětluje, jaké nevýhody s sebou přináší střídavá péče a vysvětluje kritéria střídavé péče o děti po rozvodu rodičů.

²¹ Holda, D., Matoušek, O., Chmelař T. (2006). Vzdělávací potřeby pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Educational needs of social workers at The municipal child welfare department. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1, s. 52-63.

Tento rozhovor může sloužit jako vhled do činnosti sociálních pracovníků OSPOD v souvislosti s rozvodovou problematikou a rovněž jako impuls k detailnějšímu zpracování této tematiky ve vztahu k rodinám v rozvodu.

Sociální pracovnice vysvětluje, že pracovník OSPODU musí disponovat množstvím dovedností, které by měli zahrnovat odborné vzdělání, odborné znalosti vztahující se k rozvodové problematice, a to nejen z oblasti sociální, ale rovněž z oblasti právní, psychologické, pedagogické a sociologické. Velký důraz je z její strany kladen na dovednosti komunikační a mediační, neboť jak sama později upozorňuje, mezi její hlavní činnosti mimo jiné patří i vyjednávání s rodiči, které není v těchto rozvodových záležitostech jednoduché. Odbornice dále vysvětluje, že výše zmíněné komunikační a mediační dovednosti jsou při práci s rozvádějícími rodiči a následnými spory o dítě značnou výhodou, neboť napomáhají ke sladování dvou znesvářených stran. Dále neopomíná zmínit dovednosti lidské, osobnostní s důrazem na osobnostní kvality, které blíže specifikuje jako být lidský, empatický, umět naslouchat, být trpělivý, tolerantní, umět respektovat lidi takové, jací jsou a to i s podmínkami, ve kterých žijí. Vyzdvihuje také schopnost pracovníka být méně úředníkem a více člověkem. Sama pracovnice se také vyjadřuje, a vychází přitom z letitých zkušeností při práci s rodinami v rozvodu, že se více soustředí na to, aby klientům co nejlépe porozuměla. Toto samotné porozumění klientům a jejich situace staví nad význam odborných znalostí, přičemž dodává, že tím ovšem nechce snížit význam odborných znalostí a kvalit pracovníka. Dále dotazovaná zmiňuje, že by sociální pracovník neměl být ovlivněn předsudky a měl by se vyvarovat tendencím k rasové diskriminaci. Poukazuje také na vlastnosti jako profesionalita a odolnost. Tyto vlastnosti obhajuje jako nezbytné, neboť se při práci setkává s celou škálou klientů, od boháčů po bezdomovce. Dostává se ke střetu s rodiči, když obhajuje zájmy dětí a tito rodiče sepisují stížnosti. Ve vztahu k těmto neshodám zmiňuje další důležitou schopnost, kterou je podle ní umění se povznést nad tyto problémy. Zdůrazňuje mimo jiné i schopnost být objektivní, uhlídat se, aby pracovníci pro klienty nebyli „při mamince“ nebo „při tatínkovi“ s tím, že ačkoliv se objektivní snaží být, klienti to často vidí jinak. Dále důslednost sociálního pracovníka je podle odbornice nezbytná, a to jak ve vztahu k sobě, tak i ve vztahu ke klientům. Při práci s rodinami je také důležité se od práce nenechat odradit, neboť jak

informuje, úspěchy se dostávají opravdu až po dlouhé usilovné práci. V rámci dovedností při práci s rodinami v rozvodu sama odbornice používá speciální techniky sociální terapie, kterými lze kupříkladu zjistit, jak to daný klient v sobě má srovnané, koho dítě preferuje, jaké by si dítě přálo mít porozvodové uspořádání, jestli by bylo možné vůbec uvažovat o střídavé péči nebo jestli dítě chce být spíše s maminkou nebo tatínkem. Techniky sociální terapie považuje při práci s rodinami jako vynikající metodu, a vysvětluje, že pouze rozhovorem se získávají některé informace velmi obtížně.

Sociální pracovníci se rodinám v rozvodu věnují vždy, pokud jsou v rodině zainteresovány děti. Zkušená odbornice uvádí, že klienti za nimi přicházejí buď zcela sami ze své iniciativy, a to například poradit se, sepsat návrh na rozvod anebo jsou již posláni soudem, protože je nutné upravit kontakty dítěte s rodiči. Jak dále vysvětluje, sociální pracovníci OSPODU se ke kontaktu s rodinami v rozvodu dostávají ve všech jeho fázích – ve fázi předrozvodové, v samotném rozvodovém řízení a i po rozvodu. Ve fázi před rozvodem pracovníci mají ještě možnost nasměrovat rodinu zavčas do rodinné poradny, k psychologovi atd., pracovníci s nimi mohou taktéž pracovat na tom, jestli takovou krizi v manželství je nutno řešit rozvodem. Dále dodává, že zcela jiná je situace, kdy to přijde od soudu, protože pak je již sepsán návrh na rozvod advokátem a u soudu se to již řeší jako rozvod. Samozřejmě ale i v této fázi je možné s klienty pracovat podobným způsobem. Pokud se jedná o situaci rodiny po rozvodu, pak zde sociální pracovníci řeší nefunkčnost soudem upravených kontaktů rodičů s dětmi, velmi časté je, že matka brání otci ve styku s dítětem.

V návaznosti na činnost a úkoly sociálních pracovníků OSPOD dotazovaná zmiňuje činnost kolizního opatrovníka jako jednu z hlavních rolí pracovníků OSPOD. Činnost tohoto opatrovníka blíže specifikuje jako zastupování dětí v celém řízení i včetně odvolacích řízení, kde lze kolizního opatrovníka charakterizovat jako „advokáta dětí“, který za dítě navrhuje důkazy, za dítě u soudu vystupuje, říká stanoviska, klade otázky svědkům i rodičům. Do této role patří vyjádřit se soudu, jak by tento soud měl rozhodnout. V této souvislosti dotazovaná uvádí, že soud často přihlíží k vyjádření sociálních pracovníků OSPOD. Důvodem k tomuto je například to, že pracovník nemá nutnost jednat neobjektivně, je tu v zájmu dětí, pokud by pracovník měl jiný vztah k rodině nežli čistě pracovní, okamžitě se tento případ předává jinému způsobilému pracovníkovi. Soudce má

podobnou roli, je tedy se sociálním pracovníkem na jedné lodi, poněvadž jedná v zájmu dítěte. Jak pracovnice popisuje, soud si je dobře vědom toho, že jsou to právě sociální pracovníci, kdo přichází do kontaktu s rodinou v domácím prostředí, kdo vidí jejich bydliště, vidí dětský pokoj dítěte, mnohdy vidí i fungování rodinných vztahů, mluví s lékařkou, se školou, s širší rodinou. Soud také podle dotazované uznává, že pracovníci mají s rodinou kontakt až třikrát do týdne, zatímco soud rodinu vidí třeba jednou za dva měsíce. Další rolí sociálních pracovníků je doprovázení rodiny v rozvodu a v souvislosti s tím již zmíněné snažení pomáhat rodině se vším, co v té době potřebuje. Pomáhání je nutné zejména proto, aby děti rozvodem prošly co nejlépe. Odborníci v rámci pomoci zprostředkovávají vhodnou terapii či jinou formu pomoci pro rodiče i děti, mnohdy řeší finanční situaci rodin, kdy například manžel opustí svou partnerku, nedává jí peníze a manželka se octne bez finančních příspěvků. V této nelehké situaci odbornice sděluje, že musí této partnerce pomoci překonat nepříznivou finanční situaci, nasměrovat ji a vysvětlit jí způsoby vyřizování dávek a také to, na jaké dávky má nárok. Dodává, že se stává, že v důsledku této nepříznivé finanční situace žena přijde o bydlení, pak je úkolem těchto pracovníků nasměrovat ji ke vhodnému způsobu řešení tohoto problému, například ji informovat o azylovém domě. Kromě tedy samotné činnosti kolizního opatrovníka sociální pracovníci pomáhají rodičům tak, aby rozvod měl co nejmenší dopad na dítě. Další jejich činností je vyjednávání – jednájí o výchově, výživném nebo i o tom, jakou školku by dítě mělo navštěvovat, rodiče se mnohdy neshodnou na dětské lékařce. Jako pracovníci OSPOD spolupracují s různými dalšími odborníky a institucemi – s psychology, lékaři, se školou, s úřadem práce, soudem, policií, sepisují příslušné návrhy k soudu, v souvislosti s kolizním opatrovnictvím jsou nuceni plnit vůči soudu povinnosti jakožto pohovor s dětmi za účelem zjištění toho, s kým chce dítě po rozvodu být. Poté je úkolem pracovníků soudu vše písemně zpracovat a poslat. Činnost zahrnuje také povinnosti pro daný soud a s tím spojené účasti na jednání u soudu. Z rozhovoru je patrné, že v hodně vyhraněných případech sociální pracovníci OSPOD mají i určité pravomoce v souladu se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, například mohou rodičům nařídit terapii, mohou mu udělit napomenutí a zrovna tak stanovit dohled nad rodinou.

Sociální pracovnice dále vysvětluje, že její práce obnáší jak pomáhání, tak kontrolování, dozorování, monitorování, tak i dohlížení na výchovu dětí. Uvádí, že nemá

pouze roli toho, kdo pomáhá, ale i roli trestajícího. Jako pracovnice OSPOD může ustanovit represivní opatření proti rodičům, návrhy na soudní dohled, na napomenutí rodiče, na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti.

Sociální pracovnice také nastiňuje z jejího pohledu nevýhody střídané péče. Konstatuje, že časem tato výchova může pro dítě znamenat značnou zátěž, a to z toho důvodu, že si postupem času rodiče mohou najít partnery – dítě samotné se přirozeně může začít cítit v jednom z prostředí rodičů lépe a rovněž může mít s partnerem jednoho z rodičů lepší vztah. Často pak dochází znovu ke sporům. Uvádí, že dítěti samotnému se neustálé pendlování mezi rodiči nemusí zamlouvat, i když samozřejmě je rádo, že je v kontaktu s oběma rodiči. V praxi se pracovnice setkává s tím, že se rodiče v péči o dítě střídají po týdnu nebo i po měsíci. V současné době se věnuje i jednomu zahraničnímu případu, kdy dítě žije po celý rok s jedním z rodičů a teprve po roce se v péči o dítě vystřídají. V návaznosti na střídanou péči o dítě po rozvodu rodičů pojednává o kritériích této péče. Podle ní by se rodiče rozhodnutí pro střídanou výchovu měli domluvit na určitých zásadách. Především by měli zvážit, zda jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají o výchovu zájem. Rodiče by podle ní měli být dále domluveni, kdo bude případně pobírat dávky státní sociální podpory. Pracovnice také uvádí, že je podstatné, aby rodiče spolu uměli komunikovat, uměli spolu spolupracovat a byli si vědomi toho, že ačkoliv došlo k rozpadu manželského vztahu, musí jako rodičovský pár fungovat v zájmu dětí dál. Rodiče by rovněž měli být schopni plnit bez problémů navzájem své finanční závazky a měli by být domluveni na způsobu bydlení po rozvodu – u střídané výchovy je nutné, aby bydliště byla blízko sebe, aby dítě mohlo navštěvovat stejnou školu anebo se například věnovat svým mimoškolním aktivitám. Velmi důležité je, aby se rodiče rozhodli, kde bude mít dítě trvalé bydliště. Nutné je brát v potaz rovněž případné nové partnery rodičů. Rodiče by podle odbornice například měli znát odpověď na otázky, kdo bude dětem kupovat oblečení nebo financovat kroužky, jak se budou dělit prázdniny, kdo bude s dětmi doma na Vánoce, kdo bude s dětmi slavit narozeniny nebo kdo půjde na rodičovské schůzky. Na závěr ke střídané výchově dodává, že je podstatné, aby byly předem zváženy povahové a osobnostní rysy dítěte, aby se s touto formou péče dokázal vyrovnat, rovněž i zdravotní stav dítěte a jeho věk.

Na otázku, jaké obtíže s sebou sociální práce s rodinami v rozvodu přináší, odbornice zmiňuje, že se z velké míry jedná o čas, neboť každá sociální pracovnice magistrátu Olomouc má stovky klientů. K této otázce se blíže vyjadřuje, že často pracovníci nestíhají termíny soudu, klienti na ně tlačí, čas pracovníkům odebírají i administrativní věci a jsou zaneprázdnění spoustou jiných formalit. Další potíž, kterou dotazovaná považuje za značnou, je společenské a finanční ocenění. Podle jejích slov je tato práce opravdu nesmírně náročná a vyžaduje obrovské položení pracovníka do případu, a to odbornými znalostmi, psychickou zátěží a časovou náročností. Posléze dodává, že tato práce není oceněna ani společensky ani finančně. Profese sociálních pracovníků je podle ní devastována, což do značné míry ztěžuje práci s klienty, neboť klienti pak k jejich práci nemají takový respekt jako má veřejnost například k práci lékařské, učitelské apod. Jiným problémem je technické vybavení kanceláří, prostory a podmínky k práci. Zřídka se objeví to, že má každá sociální pracovnice OSPOD samostatnou kancelář i s prostorem, kde mají děti stoleček na kreslení nebo hraní. V tomto je magistrát města Olomouce výjimkou. Z rozhovoru mimo jiné vyplývá, že sociálním pracovníkům OSPOD rovněž chybí potřebná navazující síť, mají značně omezenou možnost, jak klientům pomoci, protože v Olomouci neexistuje kvalitní systematická rodinná terapie.

Nyní se pokusím shrnout informace vyplývající z předcházejících rozhovorů.

Z předchozích rozhovorů sociálního pracovníka FOD a sociální pracovnice OSPOD vyplývá, že činnosti těchto institucí se v mnohém podobají, neboť jejím hlavním úmyslem je zaměřit se na rozvodovou situaci s co nejmenšími následky pro dítě. Pracovníci sepisují například s klienty návrhy na rozvod, poskytují jim sociální poradenství, mediační služby, vystupují v zájmu dítěte, asistují u předávání dítěte anebo monitorují rodinné prostředí.

Nicméně role pracovníků těchto institucí se v něčem i liší, neboť z rozhovorů je patrné, že odborníci ve FOD vystupují při práci s rodinami v rozvodu spíše jako ti, kdo pomáhají, čímž se jejich činnost zásadně liší od činnosti sociálních pracovníků OSPOD, kteří mohou klienty trestat, kárat, popřípadě ustanovit represivní opatření.

Závěrem oba sociální pracovníci hodnotí sociální práci s rodinami v rozvodu jako velmi náročnou jak po stránce psychické, tak po stránce časové, a to z hlediska řešení sporů mezi znesvářenými rodiči.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zaměřit se na problematiku rozvodů a pokusit se zjistit, jak je do této situace ve vztahu k rodině v rozvodu zainteresován Fond ohrožených dětí a Orgán sociálně-právní ochrany dětí, což jsou významné organizace zabývající se sociální prací.

Bakalářská práce je zpracována teoreticky a je obohacena o rozhovory se sociálními pracovníky Fondu ohrožených dětí a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí v Olomouci, kteří se mimo jiné zabývají sociální prací s rodinami v rozvodu.

V závěru práce bych se pokusila shrnout poznatky vycházející z této bakalářské práce. Rodina v životě člověka hraje nezastupitelnou roli. Důležitost rodiny lze především nalézt v jejích funkcích, a to ve funkci hospodářské, reprodukční, emocionální a taktéž socializační. V případě, kdy rodina tyto základní funkce plní, hovoříme o zdravém rodinném fungování. Zejména pro dítě má rodina nenahraditelnou roli, neboť mu poskytuje pocit bezpečí a jistotu osobního vztahu. Rodina v současné době čelí mnoha obtížím - rozpadá se tradiční patriarchální model rodiny, roste vzdělanostní úroveň žen, muž v rodině přichází o své výsadní postavení, vzdělaná žena se chce uplatnit také ve své profesi, rodina tráví méně času spolu a prohlubují se ekonomické rozdíly mezi rodinami. Jedním z nejsložitějších období, kterým rodina může být vystavena, je rozvod. Rozvod je velmi komplikovaná etapa života naplněná stresem a frustrací základních lidských potřeb. Mezi důvody, které zapříčiňují konec manželství lze například řadit rozdílnost povah, rozdílnost zájmů, nevěru, rozdílná očekávání manželů, nezájem o rodinu a alkoholismus. V bakalářské práci jsem se zaměřila mimo jiné na rozvod a jeho dopad na dítě. Pro dítě je rozvod nesmírně bolestivou a traumatizující záležitostí, a to ve všech jeho vývojových etapách. Děti bývají rozvodem rodičů výrazně zasáhnuty a jeho důsledky si dokonce mohou nést po celý život. Jestliže se rodina ocitne v takto svízelné situaci, kterou bezpochyby rozvod je, může se obrátit na pomoc sociálních pracovníků. Fond ohrožených dětí a Orgán sociálně-právní ochrany dětí jsou organizace významné pro sociální práci s rodinami v rozvodu. Sociální pracovníci pod záštitou těchto organizací mají při práci

s rodinami v rozvodu výhradní postavení a jejich činnost může této cílové skupině výrazně pomoci. Prvořadým hlediskem výše zmíněných organizací je ochrana zájmů a blaho dítěte. Činnost sociálních pracovníků těchto organizací v rozvodové situaci zasahuje do různých oblastí - do oblasti sociální, psychologické, etické a zcela jistě i právní. Rodině řešící rozvodovou problematiku mohou například poskytnout poradenství zaměřené na tuto oblast, informovat je o dávkách, na které mají nárok, mohou jim pomoci sepsat návrh na rozvod, mohou rodinám pomáhat prostřednictvím metody mediace nebo rodinu mohou informovat o možnostech porozvodové péče o dítě či monitorovat rodinné prostředí. Činnost sociálních pracovníků těchto organizací se v mnohém podobá, avšak z rozhovorů je rovněž patrné, že pracovníci Fondu ohrožených dětí vystupují spíše v roli pomáhajícího, kdežto pracovníci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, byť se snaží také pomáhat, mohou být i v roli toho, kdo kárá, napomíná, trestá anebo ustanovuje represivní opatření.

Tato bakalářská práce může sloužit jako vhled do činností Fondu ohrožených dětí a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k rodinám v rozvodu. Může být rovněž prvotním impulsem o detailnější zpracování činností těchto institucí k rodinám v rozvodu anebo může sloužit jako podklad pro případné další výzkumy v této oblasti.

Bibliografie

Bajer, P. (2005). Fond ohrožených dětí nejčastěji řeší rozvodové případy. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, s. 14-15.

Colorosová, B. (2008). *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar.

Everett, C., Everett, S. (2000). *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Nakladatelství Talpress.

Holá, L. (2003). *Mediace – způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada Publishing.

Holda, D., Matoušek, O., Chmelař T. (2006). Vzdělávací potřeby pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Educational needs of social workers at The municipal child welfare department. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1, s. 52-63.

Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing.

Matějček, Z., Dytrych Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing.

Matějček, Z. (1995). *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál.

Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní a nevlastní*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2008). *Metody řízení sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON.

Matoušek, O. a kol. (2008). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2007). *Sociální služby*. Praha: Portál.

Možný, I. (2002). *Česká společnost*. Brno: Nakladatelství Blok.

- Novák, T. (2006). *Manželské a rodinné poradenství*. Praha: Grada Publishing.
- Novák, T., Průchová, B. (2005). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing.
- Pöthe, P. (1999). *Dítě v ohrožení*. Praha: Nakladatelství G plus G.
- Schaefferová, E. (1995). *Co je rodina*. Praha: Návrat domů.
- Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.
- Šmolka, P., Mach, J. (2008). *Manželská a rodinná trápění*. Praha: Portál.
- Warshak, R. (2004). *Jak (ne)otrávit děti rozvodem*. Praha: Triton.
- Zvonařová, M. (2005). Každý případ je nutno posuzovat individuálně. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, s. 2-6.
- Zouharová, L. (2011). *Pohled na instituci rozvodu ve vztahu k sociální práci* (absolventská práce). Olomouc: CARITAS-VOŠ sociální Olomouc.

Prameny

Asociace mediátorů České republiky (2011): Co je to mediace [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.amcr.cz/co-je-to-mediace/>

Český statistický úřad (2009): Rozvodovost [online]. Dostupné 1.8.2011 z [http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/\\$File/400710a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/$File/400710a3.pdf)

Český statistický úřad (2008): Rozvodovost [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Dudová, T. (2005): Porozvodové rodičovství v české legislativě [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25046/Rodicovstvi-po-rozvodu-v-legislative.html>

Dudová, T. (2005): Společná a střídavá péče [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>

Dudová, T. (2005): Výživné [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25068/Vyzivne.html>

Eagan, C. (2004): Attachment and Divorce: Family Consequences [online]. Dostupné 17.7.2011 z <http://www.personalityresearch.org/papers/eagan.html>

Fond ohrožených dětí (2004): Stanovy fondu ohrožených dětí. [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.fod.cz/>

Hastrmanová, Š. (2005): Pohledy expertů na problematiku porozvodového řízení [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25047/Pohledy-expertu-na-problematiku-porozvodoveho-rizeni.html>

IFSW (2000): Definition of social work [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.ifsw.org/f38000138.html>

Lewis, J., Sammons, W. (2000): Looking at Divorce – Through the Eyes of a Child [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.childrenanddivorce.com/id18.html>

Matoušek, O. (2011): Rozvod je stejně traumatizující jako válka [online]. Dostupné 1.8.2011 z <http://www.rodina.cz/clanek8108.htm>

MPSV (2009): Sociálně-právní ochrana dětí – obecný úvod [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.mpsv.cz/cs/7242>

MPSV (2009): Porozvodové konflikty. Jak řešit porozvodové konflikty [online]. Dostupné 14.7.2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7288/Porozvodove_konflikty.pdf

Sociology Guide (2011): Main characteristics of family [online]. Dostupné 14.7.2011 z <http://www.sociologyguide.com/marriage-family-kinship/characteristics-of-family.php>

Zákon o rodině. Zákon č. 94/1963 Sb. v účinném znění ke dni 19.11.2010.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb. v účinném znění ke dni 19.11.2010.